

1821

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΚΑΙ
ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Η παρούσα έκδοση τυπώθηκε στην Αθήνα και κυκλοφόρησε σε 750 αντίτυπα τον Φλεβάρη του 2021 υπό την πολιτική ευθύνη της αυτόνομης ομάδας έρευνας «πρότζεκτ21» και του περιοδικού «Traverso Antifa». Η έρευνα, η συγγραφή και η επιμέλεια της έκδοσης έγιναν εξ ολοκλήρου από το «πρότζεκτ21». Η σελιδοποίηση και η μακέτα του εξωφύλλου φιλοτεχνήθηκε από την Ε.Κ.

Είμαστε ενάντια στο copyright οπότε το περιεχόμενο του τόμου μπορεί να χρησιμηποιηθεί ελεύθερα για κινηματικούς σκοπούς. Σ' αυτή την περίπτωση η αναφορά στην έκδοση θα εκτιμηθεί ως αναγνώριση των σκοπών μας. Κατά τα λοιπά, όσα έχουμε πει για τα media και τους λοιπούς «καλοθελητές» συνεχίζουν να ισχύουν.

Εικόνα εξωφύλλου: σκίτσο, πολυπόσωπη σύνθεση του Μπενζαμέν Μαρί, Βέλγου πρεσβευτή στην Ελλάδα (1843).

21
project*
αυτόνομη ομάδα έρευνας

1821

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΚΑΙ
ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

TRAVERSO

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ (της συντακτικής ομάδας του περιοδικού <i>Traverso Antifa</i>)	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ (του πρότζεκτ21)	13

ΕΝΟΤΗΤΑ Α'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ 200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΗΣ

Η διαμόρφωση της δημόσιας σφαίρας	23
Ο πρώτος εορτασμός	26
Τα εκατόχρονα της ελληνικής επανάστασης	27
Οι πανηγυρικοί λόγοι	29
Το αντικομμουνιστικό εικοσιένα	32
Ο εορτασμός της Χούντας	33
Ο μοναδικός «αναστοχασμός» που θα άξιζε το όνομά του	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Το διεθνές περιβάλλον της επανάστασης	37
Οι διεθνείς παίχτες της εποχής	40
Το Ανατολικό Ζήτημα	51
Ορλωφικά: το «ανώριμο» 1821	61
Η Συνθήκη Ειρήνης του Κιουτσούκ Καϊναρτζά (1774)	68
Φαναριώτες: μια οθωμανική ελίτ	79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΚΑΠΟΙΟΙ ΤΥΧΑΡΠΑΣΤΟΙ ΕΜΠΟΡΟΫΠΑΛΛΗΛΟΙ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΩΝ ΦΙΛΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΛΟΧΟ

Εισαγωγή	85
Εμμανουήλ Ξάνθος ή η ιστοριογραφία της Φιλικής Εταιρίας	88

8	Οι τρεις βιογραφίες	93
1821	Μία (ακόμα) μυστική εταιρία	97
	Ένας διάπτοντας αστέρας	100
	Οδησσός-Ιστανμπούλ-Μάνη	105
	Από τη Μάνη στην Πίζα	108
	Μια δευτερη συνάντηση με τον Καποδίστρια	109
	Μέχρι τη διάβαση του Προύθου	113
	Η διάβαση του Προύθου και το άδοξο τέλος	117
	Μια αποτίμηση	120

Ε Ν Ο Τ Η Τ Α Β'

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Τ Ε Τ Α Ρ Τ Ο

Η ΕΛΛΗΝΟΚΤΗΤΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΝΑΥΤΙΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 18ο ΑΙ. ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Εισαγωγή	125
Η ελληνόκτητη ναυτιλία του Ιονίου	128
Η ελληνόκτητη ναυτιλία του Αιγαίου	131
Οι μπερατλήδες	132
Οι ναυτότοποι του Αιγαίου	133
Πειρατές και κουρσάροι	135
Η πειρατεία των Ελλήνων	137
Ο πόλεμος των Άλλων ως ευκαιρία	139
Οι σημαίες	143
Η ελληνική διασπορά και το διεθνές εμπόριο	145
Η δομή της ελληνόκτητης ναυτιλίας	150
Η κρίση της δεκαετίας του 1810	152
Η ελληνική ναυτιλία και το 1821	155
Ο χαρακτήρας της εμπορικής ναυτιλίας και το ελληνικό κράτος	158

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Π Ε Μ Π Τ Ο

ΘΕΡΟΣ, ΤΡΥΓΟΣ, ΠΟΛΕΜΟΣ: ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΔΟΥ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Εισαγωγικά	165
Έγγειος ιδιοκτησία και φορολογία	167
Η πολιτική πρόσοδος	170
Οι βασικές αρχές του συστήματος ενοικίασης φόρων	174
Η επανάσταση ως μορφή της οικονομίας	177

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΤΩΝ ΑΡΜΑΤΟΛΩΝ:
ΜΙΑ ΑΤΥΠΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΓΡΙΒΑ

Μια άτυπη βιογραφία του Θεοδωράκη Γρίβα	181
Ο πατέρας των αληπασαλήδων	184
Η οικογένεια των Γριβαίων	187
Στην αγχόνη του Αλή Πασά	189
Ο ταραξίας που έγινε κλειδοκράτορας του Ναυπλίου	192
Η βουλευτική καριέρα ενός πολέμαρχου	205
Ο «απελευθερωτής» της Ηπείρου	209
Η τελική αναμέτρηση με τον Όθωνα	212

Ε Ν Ο Τ Η Τ Α Γ'

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ε Β Δ Ο Μ Ο

ΟΙ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ 1821 (1919-1949)

Εισαγωγή	219
Ο Γεώργιος Σκληρός και το «Κοινωνικόν μας Ζήτημα»	222
Οι Έλληνες κομμουνιστές προς την επέτειο των 100 χρόνων	226
Ο Γιάνης Κορδάτος και η «Κοινωνική σημασία της ελληνικής επανάστασης»	230
Από την 1η στην 4η έκδοση της «Κοινωνικής σημασίας της ελληνικής επανάστασης»	235
Η 6η Ολομέλεια της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε.	237
Η αντιπαράθεση Κορδάτου-Ζέβγου	240
Η «Σύντομη μελέτη της νεοελληνικής ιστορίας» του Γ. Ζέβγου	244
Ο Παντελής Πουλιόπουλος και ο αστικός μετασχηματισμός	247
Ο Σεραφείμ Μάξιμος και η «Αυγή του ελληνικού καπιταλισμού»	250
Συνοψίζοντας	253

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ο Γ Δ Ο Ο

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ

Εισαγωγή	255
Ο «infamous» Καποδίστριας	256
Ο «ανυπόληπτος» Καποδίστριας	258

10	Ο «κοινωνικός» Καποδίστριας Η Ανατολική Παράταξη	259 265
----	---	------------

1821

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

Μ Ε Ρ Ο Σ Α'

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΟΥ ΚΙΟΥΤΣΟΥΚ ΚΑΪΝΑΡΤΖΗ (1774) 273

Μ Ε Ρ Ο Σ Β'

ΕΛΛΗΝΟΘΩΜΑΝΙΚΑ ΣΥΝΟΡΑ: ΦΥΛΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1840

Της Dilek Özkan

Προλεγόμενα (Του πρότζεκτ21)	289
Ελληνοθωμανικά σύνορα: φύλαξη και διαχείριση μέχρι και το 1840	291
Η δύναμη της Περιφέρειας	293
Η γενιτσαρική απειλή και η εδραίωση του οθωμανικού στρατού	297
Η άνοδος και η πτώση του Αλή Πασά	302
Η οργάνωση του θεσμού των Δερβενίων και ο ρόλος της Περιφέρειας	304
Οι εξεγέρσεις των Αλβανών στην δεκαετία του 1830	315
Από την απέναντι πλευρά των συνόρων: οι Έλληνες συνοριοφύλακες	324
Ελληνο-οθωμανικά σύνορα: διαμάχες ή συνεργασία	329
Συμπεράσματα	331

Μ Ε Ρ Ο Σ Γ'

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΑ ΡΟΥΜΑΝΙΚΑ ΠΡΙΓΚΗΠΑΤΑ:

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ (1821)

Tou Constantin Ardeleanu

Η μάχη του Γαλατσίου (1821)	333
-----------------------------	-----

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α 353

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

(της συντακτικής ομάδας του
περιοδικού *Traverso Antifa*)

Ο ανά χείρας τόμος είναι η πρώτη απόπειρα του περιοδικού *Traverso Antifa* στο πεδίο των εκδόσεων. Κι ελπίζουμε βεβαίως να ακολουθήσουν κι άλλες ανάλογες προσπάθειες στο μέλλον. Καθώς αναμετριόμαστε με την εποχή μας, μια εποχή ανταριασμένη πέρα από την κλίμακα που είχαμε συνηθίσει μέχρι πρόσφατα, χρειαζόμαστε κάθε δυνατό εφόδιο. Στο χαρτί – και πολύ περισσότερο έξω απ' αυτό. Άλλωστε αυτή είναι κι η αξία των κινηματικών εκδόσεων: να αποκωδικοποιούν και να εντοπίζουν πεδία αντιθέσεων και αγώνα, εκεί όπου οι «ειδικοί της γνώσης» βλέπουν, το πολύ, κάποιου είδους ακαδημαϊκές διαμάχες με ευγενή άμιλλα.

Χρειαζόμαστε εφόδια λοιπόν, χρειαζόμαστε εργαλεία κατανόησης του σύγχρονου κόσμου σε μια ιδιαίτερα ταραγμένη εποχή. Και στην προκειμένη περίπτωση χρειαζόμαστε όλες τις δυνατές ρηγματώσεις των εθνικών ιστορικών αφηγήσεων, καθώς βρυκολακιάζουν στο παρόν και υποθηκεύουν το μέλλον. Γιατί ενώ δεν υπάρχει κάποια ευθεία γραμμή μεταξύ της Φιλικής Εταιρίας και της ελληνικής ΑΟΖ στην ανατολική Μεσόγειο, για παράδειγμα, εκείνο που εμφανίζεται ως υπαρκτό και στις δύο περιπτώσεις είναι το προσαιώνιο «φυσικό δικαίωμα» των ελλήνων να παίρνουν αυτά που τους «ανήκουν».

Φυσικά, το καταλαβαίνουμε πολύ καλά, δεν μπορούμε να αντιπαρατεθούμε με 200 χρόνια εθνικής καπιταλιστικής ιστορίας και τις προβολές των επεκτατικών ορέξεων του ελληνικού κράτους στο μέλλον, βάζοντας απέναντι μια έκδοση. Ούτε σκοπεύουμε να ανοίξουμε διάλογο με το βαρύ πυροβολικό της εθνικής ιδεολογίας και τις διάφορες «επιτροπές εορτασμού» που έχουν συγκροτηθεί. Ας αφήσουμε τους εξευγενισμένους κοτζαμπάσηδες της γνώσης να συνεχίσουν να σκιαμαχούν μεταξύ τους. Ο δικός μας λογαριασμός είναι

πολύ διαφορετικός: να συμβάλλουμε στην συγκρότηση μιας αντι-ιστορίας του ελληνικού κράτους, να αποκτήσουμε κάθε δυνατό εφόδιο για το παρόν και το μέλλον· να αναμετρηθούμε εν τέλει με την εποχή μας.

Προς το παρόν, πάντως, θα υπομείνουμε τους εορτασμούς των «200 ετών εθνικής ανεξαρτησίας» μέσα σε μια, δηλωτική της εποχής, ευρύτερη συνθήκη έκτακτης ανάγκης. Και θα θυμόμαστε ότι μπορεί οι δικές μας γιορτές να αργούν, αλλά οι μικροί σπασμοί τους είναι ήδη εδώ, «αμαυρώνοντας» τις εθνικές επετείους.

13 Γενάρη 2021

Η συντακτική ομάδα του περιοδικού «Traverso Antifa»

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

(του πρότζεκτ21)

Oι άνθρωποι

Ο τόμος που κρατάτε στα χέρια σας αποτελεί το συγγραφικό προϊόν μιας μακρόχρονης ερευνητικής και αυτομορφωτικής διαδικασίας που οργάνωσε και έφερε σε πέρας μια ομάδα αυτόνομων που, ελλείψει κάποιας φοβερής έμπνευσης, ονόμασε τον εαυτό της πρότζεκτ21. Η ιδέα ξεκίνησε στις αρχές του 2019 από δύο μέλη της συντακτικής ομάδας του περιοδικού *Zero Years* που έπασχαν από το είδος εκείνης της λόξας που κινεί τους ανθρώπους να αναμετρούνται με πράγματα πολύ μεγαλύτερα από το μπόι τους. Πράγματι, ως κάτι τέτοιο φαινόταν μπροστά στα μάτια τους το πέλαγος της εθνικής ιστοριογραφίας γύρω από την Ελληνική Επανάσταση, στο οποίο σκόπευαν να ξεχθούν. Εν τω μεταξύ σε ανθρώπους σαν τους παραπάνω, στους οποίους το πάνθεον των εθνοκεντριστών Ελλήνων ιστοριογράφων (όπως π.χ. ο Ιωάννης Φιλήμονας, ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος, ο Κωνσταντίνος Σάθας κ.ά.) δεν συνιστούσε το 2019 τίποτα άλλο πέραν μιας γης ανεξερεύνητης, η ενασχόληση με καθεαυτό το ζήτημα του Εικοσιένα έγινε αντιληπτή ως αυτό που πραγματικά ήταν: ένα τυπικό πολιτικό εγχείρημα γνώσης.

Ευτυχώς, όμως, πολύ σύντομα η λόξα των δύο παραπάνω μελών συναντήθηκε με εκείνη ενός τρίτου ανθρώπου, ο οποίος ανήκει στην προσφιλή υποκατηγορία της σύγχρονης εργατικής τάξης που κάνει δεύτερο πτυχίο κοινωνιολογία ενώ δουλεύει ντελίβερι. Η συνάντηση αυτή έμελε να δημιουργήσει αυτό που θα ονομάζαμε «συνάθροισις τριών». Το σχέδιο είχε πάρει σάρκα και οστά. Ήταν Φλεβάρης του 2019 στην μητρόπολη Αθήνα.

Με την συνείδηση, εξαρχής, ότι το πρότζεκτ21 ήταν ένα εγχείρημα έρευνας και αυτομόρφωσης γύρω από την ιστορία του ελληνικού κρατικού και καπιταλιστικού σχηματισμού και όχι μια «ομάδα για το 1821», η παραπάνω «συνάθροισις των τριών λοξών» αποφάσισε να

ξεκινήσει την δουλειά της με έναν ανορθόδοξο για όσους έχουν πάει πανεπιστήμιο τρόπο. Αντί τα μέλη της να συναντιούνται λέγοντας ο καθένας ό,τι του κατέβει για το «θέμα», αξιοποίησαν μια πολύτιμη κληρονομιά που τους προσφέρθηκε από την οργανωτική παράδοση της αυτονομίας. Μια παράδοση που στο παρελθόν είχε σταθεί σωτήρια και σε άλλες περιπτώσεις. Η κληρονομιά συνίστατο στην λεγόμενη πλην ξεχασμένη κινηματική αυτομόρφωση, τη «μοναδική πολιτική διαδικασία που μπορεί να βιοηθήσει για να ξεφύγουμε από τις συμπληγάδες της διανοητικής παρακμής και της κοινωνικής αποβλάκωσης», όπως έγραφε μια έκδοση της «Λέσχης Κατασκόπων του 21ου αιώνα», στο κατειλημμένο κτίριο της οποίας άλλωστε, επί της συμβολής των οδών Φυλής και Φερών, φιλοξενήθηκαν εξ αρχής οι συζητήσεις του πρότζεκτ²¹.

Αντί, λοιπόν, να διοιλισθήσουν στα αγοραία ατοπήματα που περιπύπτουν οι βαθυσπουδαστοί, όπου διακηρυγμένο στόχο έχουν να παράγουν τόσες διαφορετικές «απόψεις» όσες και οι φορείς τους, οι τρεις επίδοξοι και λοξοί «ερευνητές» συμφώνησαν να κινηθούν αντιστρόφως: να προσπαθήσουν να φτιάξουν μια κοινή άποψη για την ιστορία της ελληνικής επανάστασης, ξεκινώντας από τα στοιχειώδη και συζητώντας επί παντός. Έργο δύσκολο ασφαλώς, και με τα αναλυτικά εργαλεία να σπανίζουν, αποφάσισαν για αρχή να διαβάσουν και να συζητήσουν το επιμελημένο από τον Παναγιώτη Κονδύλη έργο «Μαρξ & Ένγκελς: η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ανατολικό Ζήτημα» το οποίο εκδόθηκε το 1985 από τις εκδόσεις «Γνώση». Στο έργο αυτό ο Κονδύλης, σε μια εποχή που δεν είχαν εφευρεθεί ακόμα οι μηχανές αυτόματης ψηφιακής αναζήτησης, κατάφερε να σταχυολογήσει απ' όλο το συγγραφικό έργο των κομμουνιστών στοχαστών και την δημοσιευμένη αλληλογραφία τους όλα εκείνα τα κείμενα που αναφέρονταν υπό ευρεία έννοια στην ελληνική επανάσταση, το ελληνικό κράτος και την οθωμανική αυτοκρατορία. Και αφού τα εντόπισε, στην συνέχεια τα συγκέντρωσε, τα υπομνημάτισε και τα συνδεύσε με έναν απαράμιλλης ερμηνευτικής αξίας πρόλογο.

Η σχολαστική ανάγνωση των 500 και πλέον σελίδων αυτού του έργου ήταν αποκαλυπτική. Κι αυτό διότι οι Μαρξ και Ένγκελς, οι οποίοι στην προκείμενη περίπτωση δεν έγραψαν ως οικονομολόγοι, ούτε ως επαναστάτες, αλλά ως δημοσιογράφοι, πρεσβεύονταν μιαν άποψη για την ίδρυση του ελληνικού κράτους η οποία δεν θα μπορούσε να είναι περισσότερο δημτική για το τελευταίο. Το γεγονός ότι κατά έναν περιέργο τρόπο, το έργο αυτό απουσιάζει από τις must αναφορές των Ελλήνων ιστορικών –όταν δεν εγκαλείται για «ανθελληνισμό» και «φιλοτουρκισμό»– κίνησε έντονα την περιέργεια των ανθρώπων του πρότζεκτ²¹. Πολύ σύντομα, όμως, οι απορίες τους λύθηκαν. Όπως έγραφε και ο Κονδύλης στον πρόλογό του βιβλίου, «η αυτάρε-

σκη νεοελληνική πραγματικότητα προτιμά να τρέφεται με μύθους αντί με γεγονότα.

Ενόσω τελείωνε η ανάγνωση των διαφωτιστικών τεκμηρίων των Μαρξ και Ένγκελς, άλλα βιβλία έπαιρναν διαδοχικά την σειρά τους στην διαδικασία αυτομόρφωσης του εγχειρήματος: Σβορώνος, Μηλιός, Τσουκαλάς, Κιτρομηλίδης, Ζέβγος, Ζαχαριάδης, Μοσκώφ, Σκοπετέα, Χαρλαύτη, Hobshawm, Rediker, Sugar κ.ά. Εν τω μεταξύ οι περιοδικές συναντήσεις τους σύντομα εμπλουτίστηκαν από ένα επιπλέον καθήκον. Με την αρχή να γίνεται στο 12ο τεύχος του περιοδικού *Zero Years* (Νοέμβρις 2019), το νέο περιοδικό *Traverso Antifa*, το οποίο προέκυψε μέσα από την «συγχώνευση» των συντακτικών ομάδων των περιοδικών *Zero Years* και *Barricada Antifa* και κυκλοφόρησε το 1ο τεύχος του τον Φλεβάρη του 2020, άρχισε να φιλοξενεί σταθερά στις σελίδες του τα κείμενα του πρότζεκτ21.

Συν τω χρόνω, η «συνάθροισις των λοξών» απέκτησε δυο νέα μέλη. Κι ενόσω η τελευταία άρχισε να αισθάνεται ασφαλής με την σκιαγράφηση ενός γενικού ερμηνευτικού πλαισίου για την Ελληνική Επανάσταση, προέκυψε μια ανάγκη που εφορμούνταν από πολιτικούς σκοπούς. Η ανάγκη αυτή ήταν καθαρή: οι πολιτικές απόψεις για τα ιστορικά ζητήματα των απαρχών του ελληνικού κρατικού και καπιταλιστικού σχηματισμού που εκκολάπτονταν μέσα στις συζητήσεις του πρότζεκτ21 έπρεπε να κωδικοποιηθούν, να συστηματοποιηθούν και να τεθούν σε κινηματική «διαβούλευση», ώστε να ελεγχθεί η «βασιμότητα» και η «ευστοχία» τους. Κάπως έτοι, λοιπόν, βεβιασμένα και ερασιτεχνικά, αποφασίστηκε η εκπόνηση ενός αυτομορφωτικού προγράμματος 6+1 συναντήσεων που θα γινόταν στον κατειλημμένο χώρο *Cartago* του κάτω Πολυτεχνείου μεταξύ Μαρτίου και Απριλίου 2020. Άλλα όπως όλοι και όλες γνωρίζουμε, κάπου στα μέσα του καταραμένου Μάρτη του 2020 ο κόσμος γύρισε ανάποδα.

Υπό το βάρος της πρωτοφανούς τρομούγιεινιστικής εκστρατείας που οργάνωσαν παγκόσμια τα αφεντικά σε συνεργασία με την καπιταλιστική δημαγωγία και την υποστήριξη της δημόσιας τάξης, τα αυτομορφωτικά «μαθήματα» του πρότζεκτ21 δεν κατάφεραν να πραγματοποιηθούν και αναβλήθηκαν επ' αόριστον. Η συνέχισή τους κρίθηκε αδύνατη με ρεαλιστικούς όρους και κάπως έτοι έφτασε το πλήρωμα του χρόνου ώστε η συγγραφή των κειμένων που περιέχονται στον παρόντα τόμο αποτέλεσε μονόδρομο. Υπό το βάρος της εν εξελίξει εκστρατείας και υπό την διαρκή απειλή της ανεργίας και των σκατοδουλειών γράφτηκαν οι παρακάτω σελίδες. Δίχως άνεση και δίχως καβάτζα. Κι ίσως αυτό έπρεπε να τεθεί εξαρχής ρητά προς αποφυγή παρεξηγήσεων. Το πρότζεκτ21 δεν φτιάχτηκε ούτε από επαγγελματίες διανοούμενους ούτε από φερέλπιδες ιστορικούς. Φτιάχτηκε από εκείνο το είδος των σύγχρονων εργατών που οργανώνο-

νται αυτόνομα και προσφέρουν την διανοητική εργασία τους αφιλοκερδώς στην υπηρεσία του κοινωνικού ανταγωνισμού. Και για την ιστορία, τα ονόματά τους ήταν Θέμης Ρ., Χρήστος Κ., Κωνσταντίνος Μ., Δημήτρης Μ. και Νίκος Κ.

Ta iστορικά ζητήματα

Σε αυτόν τον τόμο μπορείτε να διαβάσετε μια αναλυτική προσέγγιση της ιστορικής φυσιογνωμίας των απαρχών του ελληνικού κρατικού και καπιταλιστικού σχηματισμού. Πρόκειται για μια προσέγγιση η οποία έχει καταστρωθεί από κάποιους κατ' ουσίαν πολέμιους του ερευνητικού αντικειμένου τους. Κι αν αναρωτιέστε τι σημαίνει οι «πολέμιοι» του κράτους και του καπιταλισμού να συντάσσουν την ιστορία του εχθρού τους, καλωσήρθατε στην ήπειρο της στρατευμένης ιστοριογραφίας! Εδώ δεν λέγονται γενικά «αλήθειες», όμως τα «ψεύδη» αποφεύγονται όπως ο διάολος αποφεύγει το λιβάνι. Εδώ συστηματοποιείται η παραγωγή της ιστορικής γνώσης και ερμηνεύεται προκειμένου να χρησιμεύσει για την εξαγωγή μιας ανταγωνιστικής στην κυρίαρχη ιδεολογία. Εδώ επιχειρείται η παραγωγή ιστορικής άποψης και πολιτικής γνώμης, τέτοιας υφής και ποιότητας, όχι για να κάνουμε μια «πρωτότυπη ανακοίνωση» σε ένα επιστημονικό συνέδριο, αλλά για να οπλίσουμε τις τάξεις των εχθρών του γερασμένου κόσμου με τεκμηριωμένη γνώση και αναλυτικά εργαλεία αντικαπιταλιστικής, αντιεθνικιστικής και αντιμιλιταριστικής χρήσης. Ελπίζουμε από καρδιάς να δουλέψουν στο μέλλον.

Ευτυχώς, όμως, δεν είμαστε οι πρώτοι που θα το κάνουν. Οι πολιτικοί μας πρόγονοι φρόντισαν για την κληρονομιά μας και για τούτο τους οφείλουμε μια λιτή αναγνώριση. Πρώτα, η σπουδαία γενιά των Ελλήνων κορμουνιστών του Μεσοπολέμου, η οποία μας κληροδότησε με μια πολύτιμη αντιμιλιταριστική κριτική του ελληνικού έθνους και της πολιτικής (δηλαδή πολεμικής) ιδεολογίας του: της Μεγάλης Ιδέας. Αργότερα, η σπουδαία πολιτική και οργανωτική παράδοση των Ιταλών Εργατιστών και Αυτόνομων, που προέκρινε την σημασία της αυτόνομης εργατικής έρευνας ως εργαλείο ενάντια στην υφαρπαγή της κοινωνικής γνώσης από τα αφεντικά. Και πιο πρόσφατα, οι εκδόσεις «Αντισχολείο» και το περιοδικό «Sarajevo», τα οποία μέσω της συστηματικής αναλυτικής προσέγγισης ζητημάτων που απασχόλησαν και τον παρόντα τόμο, αλλά και μέσω της έκδοσης της σειράς «anti-imp» μεταξύ 2009 και 2013, έστρωσαν το έδαφος πάνω στο οποίο μπορέσαμε να σταθούμε με μια κάποια αυτοπεποίθηση.

Η σημασία της αντιμιλιταριστικής κριτικής της ελληνικής ιστορίας σήμερα δεν χρειάζεται κάποια ιδιαίτερη υποστήριξη. Η περια-

γωγή της ανατολικής Μεσογείου και των όμορων χερσαίων και νησιωτικών κρατών σε ένα καθεστώς διαρκούς πολεμικής έντασης και πολιτικής αστάθειας την τελευταία δεκαετία συνιστά το πιο τρανταχτό επιχείρημα. Μέσα στο αναβαθμισμένο πολεμικό περιβάλλον της εποχής, η όλο και στενότερη προσαρμογή του ελληνικού ιμπεριαλισμού με τις πιο κακόφημες και αντιδραστικές δυνάμεις της περιοχής αποτελεί το πιο δυσοίωνο μήνυμα για την συγκυρία. Επιπλέον η εμπέδωση και εξάπλωση του αντιτουρκισμού, του μιλιταριστικού λόγου και των πειθαρχικών προσταγών σε κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής κάνει την σημασία της αντιμιλιταριστικής κριτικής σήμερα ακόμα περισσότερο επίκαιρη.

Τα ιστορικά ζητήματα, λοιπόν, που παραθέτονται στον ανά χείρας τόμο συνιστούν κάποιες ουσιώδεις προκείμενες της ιστορικής φυσιογνωμίας του ελληνικού κρατικού και καπιταλιστικού σχηματισμού: ελληνόκτητη εμπορική ναυτιλία και δίκτυα φοροσυλλογής, ελληνορθόδοξη εκκλησία και ρωσική παρεμβατικότητα, οθωμανικό κέντρο και οθωμανική περιφέρεια, κομμουνιστική στρατηγική και κριτική στον ελληνικό μεγαλοϊδεατισμό κ.ά. Και για τούτο αυτές οι προκείμενες συγκροτούν μια ενότητα: επειδή συμβάλλουν, μέσω της αναγωγής της κριτικής του ελληνικού εθνικισμού σε αυτοτελή πολιτική κατηγορία, στην αισθητική ενοποίηση της αντικαπιταλιστικής και της αντικρατικής κριτικής.

Oι πολιτικές απόψεις

Από τα παραπάνω νομίζουμε ότι γίνεται σταδιακά σαφές ότι ο ανά χείρας τόμος δεν είναι μια ανθολογία κειμένων για το 1821, ούτε μια «εναλλακτική» ιστορία της ελληνικής επανάστασης. Δεν είναι καν μια ιστορία «όσων δεν θα ακούσετε» για το 1821, ούτε απλά μια «αποδόμηση» των εθνικών μύθων, για να πούμε κι εμείς κάτι της μοδός. Ο ανά χείρας τόμος είναι κάτι διαφορετικό. Είναι μια συστηματική προσέγγιση και ερμηνεία ιστορικών ζητημάτων που κατάγονται από την εποχή που ο κρατικός και καπιταλιστικός σχηματισμός στην Ελλάδα αρχίζει να συγκροτείται. Και αυτή η συστηματική προσέγγιση και ερμηνεία δεν στοχεύει απλά στο να «εξηγήσει» την φύση των ιστορικών συμβάντων, συγκροτώντας ιστορική άποψη. Φιλοδοξεί επιπλέον να μετατρέψει την ιστορική αυτή άποψη σε πολιτική θέση, στρατευμένη στο συμφέρον της ταξικής πάλης σήμερα.

Για όλα αυτά νιοθετούμε τον χαρακτηρισμό «συνάθροισις λοξών». Και πράγματι χρειάζονται γερές δόσεις «λόξας» για να διαβάζει κανείς το υπόμνημα του πρίγκιπα Γεώργιου Καντακουζηνού για την εκστρατεία του στρατού των Φιλικών στην Μολδοβλαχία τον Φλεβάρη

του 1821, ενόσω βρίσκεται απολυμένος από την δουλειά του, βομβαρδίζεται από έναν ανελέητο ορυμαγδό πτωματολογίας, υποχρεούται να φοράει μάσκα και στο σπίτι του (που λέει ο λόγος) και απαγορεύεται να κυκλοφορήσει στον δρόμο παρά μόνον κατ' εξαίρεση, προβαίνοντας σε συστηματικές δόσεις αυτοεξευτελισμού μέσα από την μαλακία που πρέπει να στέλνει στο 13033. Τέτοιοι όμως ήταν οι καιροί που μας έτυχαν για να συντάξουμε μια αντι-ιστορία του 1821: γεμάτοι απαιτήσεις, σαν τα παιδιά που έχουμε να μεγαλώσουμε.

Αφού ελπίσαμε ότι κάναμε σαφή την διάκριση μεταξύ «ιστορικής άποψης» και «πολιτικής θέσης», μπορούμε να προχωρήσουμε σε μια επί τροχάδην παρουσίαση των ιστορικών απόψεων που μπορείτε να διαβάσετε στις σελίδες που ακολουθούν. Το πρώτο κεφάλαιο φέρει τον τίτλο «Τα 200 χρόνια από την ελληνική επανάσταση: ζητήματα ιστορίας και μνήμης». Η άποψη που υποστηρίζεται στο κεφάλαιο αυτό είναι ότι η ιστορία των εορτασμών της εθνικής επετείου αποτελεί ένα πεδίο διαπάλης μεταξύ του «προοδευτικού» και του «συντηρητικού» στρατοπέδου της αστικής τάξης. Η διεμβόλιση της ενδοαστικής αυτής αντίθεσης από την κομμουνιστική κριτική της Μεγάλης Ιδέας μοναχά υπονοείται στο κεφάλαιο αυτό για να αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω.

Η άποψη που υποστηρίζεται στο 2ο κεφάλαιο είναι μια ερμηνευτική επέκταση με πρόσθετη πραγματολογική τεκμηρίωση της άποψης των Μαρξ και Ένγκελς για την ελληνική επανάσταση και την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Το ελληνικό κράτος ιδρύεται το 1830, σε μια περίοδο που η Επανάσταση έχει ήπηθεί τόσο στρατιωτικά όσο και πολιτικά. Υποστηρίζουμε ότι την εξέγερση στον Μοριά και την Ρούμελη το Μάρτι του 1821, αν θέλουμε να την ερμηνεύσουμε με τους υλικούς όρους και την κοινωνική πρακτική της εποχής, πρέπει να την δούμε ως μια έμπρακτη αποτύπωση της ρωσικής διεισδυτικότητας στα περιφερειακά εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σε μια περίοδο που η τελευταία ταλανίζεται από φυγόκεντρες τάσεις.

Η άποψη που υποστηρίζεται στο 3ο κεφάλαιο, το οποίο φέρει τον τίτλο «Κάποιοι τυχάρπαστοι εμποροϋπάλληλοι: από την Εταιρία των Φιλικών στον Ιερό Λόχο», είναι σκανδαλώδης. Στόχο έχει την ανασήκωση του πέπλου μυστηρίου που καλύπτει την Φιλική Εταιρία στην εθνική ιστοριογραφία. Θα υποστηρίζουμε ότι η Φιλική Εταιρία δεν υπήρξε ποτέ αυτό που μας έχει κομίσει ως δήθεν γνώση η εθνική ιστοριογραφία, δηλαδή ένα συνωμοτικό δίκτυο που αποπειράθηκε να συγκροτήσει επαναστατικό στρατό και να απελευθερώσει το Γένος. Στον αντίοδα, θα υποστηρίξουμε ότι η Φιλική Εταιρία, τουλάχιστον αυτή που έχουν εγκαταλείψει τα ιστορικά τεκμήρια ως τέτοια, ήταν ένα δίκτυο αλληλογραφίας μέσα στο οποίο διαπλεκόταν ο επαναστατικός βερμπαλισμός, η εμπλοκή με τον θρησκευτικό

μυστικισμό των αρχών 19ου αι. και οι βιοποριστικές ανάγκες μιας δράκας τυχάρπαστων εμποροϋπαλλήλων.

Η άποψη που υποστηρίζεται στο 4ο κεφάλαιο, στο οποίο παραθέτουμε μια ιστορία της ελληνόκτητης εμπορικής ναυτιλίας από τα προεπαναστατικά χρόνια μέχρι το 1821, προέκυψε αβίαστα και είναι η εξής. Η ιστορική τάση της ελληνόκτητης ναυτιλίας είναι να πετυχαίνει την καπιταλιστική συσσώρευση διεμβολίζοντας τους ήδη υπάρχοντες ενδοκαπιταλιστικούς ανταγωνισμούς μεγαλύτερων ναυτικών δυνάμεων, συχνά μάλιστα αξιοποιώντας τους πολέμους που συμβαίνουν μεταξύ τους.

Στο 5ο κεφάλαιο, που φέρει τον τίτλο «Θέρος, τρύγος, πόλεμος: για μια αρχαιολογία της πολιτικής προσόδου στο ελληνικό κράτος», θα εξηγηθεί γιατί το Εικοσιένα, πέραν των υπολοίπων, αποτέλεσε και μια μορφή της οικονομίας. Η άποψη που θα υποστηρίζουμε είναι πως η πολιτική πρόσοδος αποτελεί ένα από τα δομικά πολιτικά υλικά με τα οποία κατασκευάστηκε και οργανώθηκε το ελληνικό κράτος. Επίσης, ο τρόπος με τον οποίο το τελευταίο φτιάχτηκε αποτύπωσε ένα κράτος ενόπλων, μικροκαλλιεργητών και φοροεισπρακτόρων.

Το νήμα της ανάλυσης του δου κεφαλαίου πιάνει το επόμενο κεφάλαιο, δηλαδή το 7ο, εξετάζοντας την περίπτωση ενός πολέμαρχου που διέπρεψε στα προεπαναστατικά αλλά κυρίως στα μετεπαναστατικά χρόνια, του Θεοδωράκη Γρίβα. Συντάσσοντας μια άτυπη βιογραφία της αδίστακτης προσωπικότητας ενός προαστικού τύπου, θα υποστηρίζουμε την άποψη ότι μάλλον τα ταπεινά υλικά συμφέροντα παρά η όποια «πατριωτική ιδεολογία» κίνησε ανθρώπους του παλιού, φατριαστικού και σκληρού κόσμου να κινηθούν ενάντια στην σουλτανική εντολή κατά την διάρκεια της εξέγερσης. Και είναι τα ίδια αυτά στοιχεία που, επωασμένα στις απαρχές συγκρότησης του ελληνικού κράτους, έδωσαν στο τελευταίο την ιστορική μορφή που διατήρησε μέσα στους δύο αιώνες της μέχρι σήμερα ύπαρξής του.

Τέλος, η άποψη που υποστηρίζεται στο 7ο κεφάλαιο, στο οποίο ανατρέχουμε στην μαρξιστική και κομμουνιστική ιστοριογραφία του Μεσοπολέμου στην Ελλάδα, είναι ότι η στρατευμένη ενασχόληση με το 1821 έχει μια ιστορικότητα η οποία προσδιορίζεται από τις προτεραιότητες της ταξικής πάλης και της κομμουνιστικής στρατηγικής. Επίσης ότι η ελληνική μαρξιστική ιστοριογραφία διάβασε το 1821 και τους πρωταγωνιστές του διαφορικά, ανάλογα με τις πολιτικές προτεραιότητες που οι φορείς της έθεταν για τον εαυτό τους.

Ta παραρτήματα

Επιπλέον των πρωτότυπων κειμένων, κρίναμε σκόπιμο να εμπλουτίσουμε αυτή την έκδοση με τρία επιπλέον κείμενα, για διαφορετικούς

λόγους το καθένα. Το πρώτο κείμενο επί του παραρτήματος είναι η περίφημη «Συνθήκη Ειρήνης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή», η οποία έχει αποτελέσει μια συνθήκη-σταθμό για τους ιστορικούς της Επανάστασης, πλην όμως εξ όσων γνωρίζουμε πρώτη φορά εδώ μεταφράζεται στα ελληνικά. Το δεύτερο κείμενο είναι η μετάφραση ενός αποσπάσματος από την διδακτορική διατριβή μιας σύγχρονης Τουρκάλας ιστορικού, της Dilek Özkan, το οποίο υποβλήθηκε στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ τον Γενάρη του 2016 υπό τον τίτλο «Οθωμανικές αντιλήψεις και θεωρήσεις πάνω στο πρώτο ελληνο-οθωμανικό σύνορο στη Θεσσαλία (1832-1865)». Το εν λόγω απόσπασμα, το οποίο η συγγραφέας του μάς παραχώρησε αφιλοκερδώς και για τούτο την ευχαριστούμε θερμά, μεταφράστηκε από τα αγγλικά και συνεισφέρει στην σχετική συζήτηση κυρίως λόγω της εκτεταμένης χρήσης οθωμανικών αρχειακών πηγών. Τέλος, το τρίτο κείμενο προέρχεται από τον κλάδο της στρατιωτικής ιστορίας και αφορά στην μετάφραση του άρθρου ενός σύγχρονου Ρουμάνου ιστορικού, του Constantin Ardeleanu, για την μάχη του Γαλατού της Ρουμανίας τον Φλεβάρη του 1821, το οποίο μεταφράστηκε από τα αγγλικά και αντλήθηκε από τον τόμο «Greeks in Romania in the nineteenth century» (Alpha Bank Historical Archives, 2013), σε επιμέλεια των Τζελίνα Χαρλαύτη και Radu Păun.

To 1821 κι εμείς

Τελικά αυτός ο τόμος δεν πραγματεύεται το 1821 και την ελληνική Επανάσταση αλλά το ελληνικό κράτος και τον ελληνικό καπιταλισμό. Την ιστορία του, τους θεσμούς του, τους φίλους και τους εχθρούς του. Κι έχει μια σημασία να πούμε εν κατακλείδι ότι στην ιστορία αυτή, όσο κι αν ψάξαμε, δεν βρίκαμε πρόσωπα να ταυτιστούμε. Βρίκαμε μόνο πρόσωπα να μισήσουμε. Αν κάτι καταφέραμε να κάνουμε τελικά, αυτό ήταν ότι μπορέσαμε να εντοπίσουμε μια μακρά γενεαλογία του παρόντος. Την γενεαλογία του ελληνικού υπεριαλισμού και της συγκροτητικής ιδεολογίας του, των στεριανών και των θαλάσσιων αφεντικών, των στρατοκρατών και των πολιτικών υπαλλήλων τους, των μαφιόζων, των πρακτόρων και των γραβατωμένων υπασπιστών τους, των επαρχιωτών διανοούμενων και των συντηρητικών καλογέρων, των μουστακαλήδων κουμπουροφόρων και των ενόπλων φοροεισπρακτόρων.